

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl ES ir Moldovos santykių: organizuotos pilietinės visuomenės vaidmuo

(2008/C 120/19)

2007 m. vasario 15 d. vykusios plenarinės sesijos metu Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, vadovaudamasis savo Darbo tvarkos taisyklių 29 straipsnio 2 dalimi, nusprendė parengti nuomonę dėl

ES ir Moldovos santykių: organizuotos pilietinės visuomenės vaidmuo.

Išorės santykių skyrius, kuris buvo atsakingas už Komiteto darbo šiuo klausimu organizavimą, 2007 m. lapkričio 15 d. priėmė savo nuomonę. Pranešėja Evelyne Pichenot.

440-ojoje plenarinėje sesijoje, įvykusioje 2007 m. gruodžio 12–13 d. (2007 m. gruodžio 12 d. posėdis), Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas priėmė šią nuomonę 117 nariams balsavus už, 2 — prieš ir 1 susilaikius.

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1 Pilietinės visuomenės vaidmens skatinimas ES ir Moldovos santykiuose

1.1.1 EESRK atsižvelgia į nepaprastai sunkią Moldovos padėtį, kuri susidarė dėl buvusios sistemos ir nesėkmingo pereinamojo laikotarpio sukeltų sunkumų, ir jų įtaką Moldovos visuomenės raidai. 2005 m. buvo labai svarbūs Europos Sąjungos ir Moldavijos santykiai. Patvirtinus ES ir Moldovos 2005–2008 m. veiksmų planą, sostinėje įkūrus ES delegaciją ir paskyrus vyriausiąjį įgaliotinį deryboms dėl Padniestrės konflikto, akivaizdžiai pagerėjo sąlygos įgyvendinti partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą. Esant šioms sąlygoms, šia pirmąja EESRK nuomone dėl ES ir Moldovos bendradarbiavimo siekiama paskatinti pilietinės visuomenės vaidmenį šiai dinamikai sustiprinti bei pradėti kurti bendrą darbotvarkę imantis bendrų iniciatyvų artimiausiu metu.

1.1.2 Glaudus ES ir Moldovos bendradarbiavimas bus galimas tik tuomet, jei jos vienodai supras bendras vertybes, pvz., pagarbą pagrindinėms laisvėms, įsipareigojimą kurti visiems atvirą demokratinę visuomenę, pilietinės visuomenės partnerių nepriklausomybę grindžiamo dialogo principo pripažinimas. Vis dėlto pilietinė visuomenė ateityje bus viena Moldovos tapatybės sudėtinųjų dalių. Jos pagrindas — kultūrinis lobynas, sukauptas šalyje, kurioje susilieja įvairios kultūros ir kalbos. Toks lobynas yra svarbus privalumas.

1.1.3 Reikia pabrėžti, kad, kaip ir kitose NVS panašią istorinę patirtį turinčiose šalyse, Moldovoje nėra nepriklausomų pilietinės visuomenės organizacijų tradicijos ir patirties. Tačiau, atsižvelgdamas į vykstančius pokyčius, Komitetas mano, jog būtina užmegzti ryšius potencialiems partneriams, linkusiems palaipsniui artėti prie bendrų vertybių, nustatyti.

1.1.4 EESRK primygtinai primena, kad kaimynystės politikos ES ir Moldovos veiksmų plano ⁽¹⁾ sėkmė yra labai susijusi su sugebėjimu **įtraukti pilietinės visuomenės organizacijas ir suteikti joms galimybę dalyvauti** jo įgyvendinime. Tad reikėtų,

(¹) Žr. B priedą.

kad Komisija aiškiai pasiūlytų kriterijus, procedūras ir priemones, kaip sudaryti sąlygas geriau įtraukti pilietinę visuomenę. Vis dėlto EESRK džiaugiasi Kišiniovo Europos delegacijos pastangomis pažinti Moldovos pilietinę visuomenę. Tai palanki aplinkybė pilietinės visuomenės atstovams būti oficialiai įtrauktiems į 2008 m. balandžio mėn. vykiantį veiksmų planą persvarstymą ir į kitus sustiprintos partnerystės etapus.

1.1.5 EESRK rekomenduoja palaipsniui kurti ilgalaikius ryšius su Moldovos pilietine visuomene, pradedant struktūruoti mūsų santykius. Tam tikslui 2008 m. reikėtų surengti konferenciją, kuriai parengti būtų surengtas vizitas skaidrumo savo veikloje siekiantiems partneriams nustatyti. Šiame renginyje dalyvautų vietos ir regiono subjektai ir būtų siekiama kartu parengti dviejų metų darbo planą, remiantis šiais pasiūlymais:

- įvertinti tiek vyriausybės, tiek Europos Sąjungos Moldovoje įdiegtą **informavimo ir konsultavimo** sistemą, kartu parengiant atskaitą skirtą veiksmų planui įgyvendinti 2005–2008 m.;
- rengti ir **ugdyti pilietinę visuomenę**, kad tęstų partnerystę ir po 2008 m.;
- mokyti Moldovos organizacijas naudotis Europos finansinėmis priemonėmis;

Norint įgyvendinti tokį darbo planą reikia įsipareigoti finansuoti pilietinės visuomenės iniciatyvas skiriant lėšų iš Europos Sąjungos programų.

1.1.6 Po to, kai bus parengta 2008 m. konferencijos su Moldovos pilietine visuomene atskaita, reikėtų imtis naujų iniciatyvų ir tęsti „Komiteto kaimynystės grupėje“ pažangos siekiu grindžiamus santykius, t. y. skiriant dėmesį esminiams gero valdymo ir tvaraus vystimosi principams. Šis skatinimas remsis jau išdėstytais bendrosios lengvatų sistemos („BLS plus“) susitarime principais, t. y.:

- 16 pagrindinių JTO ir Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) konvencijų ⁽²⁾ dėl žmogaus ir darbuotojų teisių;

(²) 2005 m. vasario 9–10 d. priimta EESRK nuomonė dėl Pasiūlymo parengti Tarybos reglamentą, numatantį bendrųjų preferencijų muitų tarifų sistemos taikymą, pranešėjas A. Pezzini (OL C 221/15, 2005 9 8).

— 11 pagrindinių konvencijų dėl aplinkos apsaugos ir gero valdymo principų ⁽³⁾.

1.1.7 Tokiu būdu Europos Sąjunga skatins Moldovos pilietinės visuomenės organizacijas padėti taikyti Europoje priimtas nepriklausomybės, atstovavimo ir skaidrumo normas. Reikėtų, kad Komisija, rengdama kiekvieną pranešimą apie NVP pažangą, ir toliau skirtų atskirą skyrių nagrinėjimui kaip laikomasi pagrindinių teisių, t. y. asociacijų ir žodžio laisvės, bei įtrauktų profesinių sąjungų teisės veikti tyrimą.

1.1.8 EESRK prioritetas — pasiekti, kad moldavai patys palaipsniui įsisavintų tarptautinių ar Europos institucijų jiems suteiktas priemones ir patirtį. EESRK pritaria Europos Tarybos prašymui paremti pilietinę visuomenę kovoje su korupcija (GRECO ⁽⁴⁾) kreipimesi išdėstytas principas). Komitetas ragina vykdyti bendradarbiavimą per sieną kovojant su organizuotu nusikalstamumu.

1.1.9 EESRK remia Europos ir tarptautinių paramos teikėjų iniciatyvą susitarti bei suderinti veiksmus. Komitetas rekomenduoja imtis prioritetinių veiksmų pagrindinėms socialinėms paslaugoms gerinti vykdant skurdo mažinimo programas ir ypač primygtinai siūlo pagerinti gyvenimo sąlygas našlaičių namuose, sumažinti antiretrovirusinių vaistų kainas ir teikti reintegracijos pagalbą prekybos žmonėms aukoms.

1.1.10 Dėl 2007 m. vasarą užsitęsios sausros nulemtu prasto derliaus, sukėlusio bankrotus ir išskolinimus, valstybė atsidūrė sunkioje padėtyje. Vyriausybė kreipėsi tarptautinės maisto pagalbos ir Maisto ir žemės ūkio organizacijos techninės pagalbos. Komitetas mano, kad ypač svarbu užmegzti ryšius su aktyviomis žemės ūkio maisto produktų srityje veikiančiomis pilietinės visuomenės organizacijomis. Europos Komisija skyrė 3 milijonus eurų humanitarinės pagalbos pažeidžiamiausių šalių kaimo vietovėms paremti trumpu laikotarpiu.

1.1.11 ESRK mano, kad didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas bendrų Moldovos organizacijų tinklų ir projektų kūrimui, į juos įtraukiant Padniestrės gyventojų organizacijas. Komitetas ragina ES nenutraukti savo veiksmų siekiant išspręsti šį konfliktą išsaugant teritorinį vientisumą ir tęsti savo pasienio pagalbos misiją.

1.1.12 RK rekomenduoja skatinti pilietinės visuomenės organizacijas keistis demokratine patirtimi, supažindinti mūsų partnerius moldavus su EESRK publikacijomis internete (ypač paskelbtomis rumunų kalba) ir su nacionalinių ESRT darbais, kuriuos galima rasti per EESRK tinklalapį. EESRK ragina nacionalinius valstybių narių (ypač Rumunijos ir Bulgarijos) ESRT ir AICESIS ⁽⁵⁾ dirbti kartu siekiant priartinti Moldovos visuomenę

prie Europos pilietinės visuomenės naudojamų priemonių ir patirties.

1.1.13 ESRK norėtų, kad pagerėtų Moldovos pilietinės visuomenės dalyvavimas dialoge su Vakarų Balkanų regionu ir Juodosios jūros regiono dialoge, ypač vykdant tarpregioninį ir pasienio bendradarbiavimą šalia regionų, kurie bus strateginiai artimiausioje ateityje. Europos Sąjungos ir Moldovos bendradarbiavimas vyksta pagal patvirtinto bendradarbiavimo su kaimyninėmis šalimis ir Rusija programą.

1.2 Padidinti pagalbą, skiriamą pažangos ir susitaikymo siekiančioms organizacijoms

1.2.1 Užmegzti konstruktyvų socialinį dialogą

Atsižvelgdamas į nestabilius darbo santykius, EESRK primena, kad Moldova įsipareigojo laikytis ne tik TDO konvencijų, bet ir Europos Tarybos socialinės chartijos reikalavimų ir gali kreiptis pagalbos pagal jos skundų nagrinėjimo tvarką. Komitetas rekomenduoja, kad TDO pasiūlytų atitinkamą teisminių institucijų techninę pagalbą nesutarimams darbo klausimais spręsti.

1.2.2 Sukonkretinti įsipareigojimą skatinti ryšius su Europos visuomene

EESRK ryžtingai remia susitarimo dėl vizų ir readmisijos sudarymą, kuris įsteigs supaprastintą vizų išdavimo tvarką, ypač siekiant padidinti pažangą skatinančių piliečių, t. y. universitetų darbuotojų, mokslininkų, žurnalistų ir pilietinės visuomenės atstovų mainus. Jis siūlo išplėsti galimybes dalyvauti Bendrijos programose, ypač galimybę jaunimui dalyvauti Erasmus Mundus programoje. 2007 m. spalio mėn. pasirašyta sutartis dėl supaprastintos vizų išdavimo ir readmisijos tvarkos ⁽⁶⁾ taip pat galės padėti spręsti klausimą dėl labai didelio skaičiaus Moldovos piliečių teikiamų prašymų Rumunijos pilietybei gauti.

EESRK ragina Moldovos vyriausybę įtraukti pilietinę visuomenę į Europos ir tarptautinius (PPO, ESBO, Europos Tarybos ir Frankofonijos organizacijos) renginius. EESRK ragina valstybes nares siekti kontaktų ir mainų su pilietine Moldovos visuomene (stipendijos studijoms universitete, partnerystės, tarpvalstybinis bendradarbiavimas) ir juos finansuoti.

1.2.3 Atsižvelgti į ekologinę padėtį

EESRK rekomenduoja remti aplinkosaugos organizacijas, kurios siekia, kad būtų pradėtos naikinti nepervežamos ginklų ir amunicijos atsargos, karinės ir pramonės atliekos, taip pat pradėtas valyti užterštas vanduo.

⁽³⁾ Sąrašas pateikiamas priede.

⁽⁴⁾ Europos Tarybos kovos su korupcija valstybių grupė (pranc. GRECO).

⁽⁵⁾ Ekonomikos ir socialinių reikalų tarybų bei panašių institucijų tarptautinė asociacija (pranc. AICESIS).

⁽⁶⁾ Šias sutartis planuojama ratifikuoti 2007 m. pabaigoje.

2. Pagrindiniai Moldovos socialinės ir ekonominės padėties bruožai

2.1 Dėl to, kad jos BVP yra maždaug 1 000 dolerių vienam gyventojui, Moldova yra skurdžiausia Europos žemyno šalis ir vienintelė Pasaulio banko priskirta prie mažas pajamas turinčių šalių kategorijos. Moldovos gyventojų skaičius mažėja (2004 m. buvo mažiau nei 4 milijonai) dėl didėjančio mirtingumo (ypač vyrų), mažėjančio gimstamumo ir didelio migracijos srauto.

2.2 Neturto lygis, buvęs labai aukštas nuo 1999 m. iki 2005 m., sumažėjo, tačiau dar ir šiandien jis yra aukštas ir vidutiniškai siekia apie 30 proc. Padėtis gerėja netolygiai ir dėl to atsiranda visiškas skurdas (2 doleriai per dieną), kurio aukos yra didžioji dalis vaikų ir pagyvenusių asmenų. Kaimo vietovėse ir mažuose miesteliuose skurde gyvena nuo 40 proc. iki 50 proc. gyventojų.

2.3 Dėl mažamečių vaikų darbo, prekybos žmonėmis, prostitucijos ir dėl to, kad neturi pastovios gyvenamos vietos pernelyg daug vaikų patiria riziką būti išnaudotiems. Dėl tokio neturto lygio taip pat nepaprastai padidėjo vadinamasis socialinių našlaičių reiškinys, kai šeimos vaikus atiduoda į našlaičių namus dėl to, kad neturi finansinių galimybių juos auginti.

2.4 Moterys patiria diskriminaciją, kuri yra dar sunkesnė dėl suprastėjusios socialinės padėties. Moterų nedarbo lygis yra aukštas, jos dirba žemesnės kvalifikacijos ir sezoninius žemės ūkio darbus ir gauna mažus darbo užmokesčius. Joms labiau nei vyrams gresia skurdo pavojus, ypač dėl to, kad sumažėjo socialinės išmokos (sveikatos, švietimo ir šeimos) ir dėl pensijų lygio. Tokia situacija verčia moteris, šeimų motinas, priimti nelegalius ar pavojingus pasiūlymus, kurie kelia pavojų tapti prekybos žmonėmis aukomis. Daugelis tokių aukų yra jaunos darbo ieškančios moterys.

2.5 2004 m. Moldova patvirtino augimo ir kovos su skurdu programą, kurią parėmė Pasaulio bankas, JTVP ir kiti paramos teikėjai. 2006 m. gruodžio mėn. įvairių finansinių institucijų ir ES paramos teikėjai sukūrė pavyzdinį koordinavimo metodą siekiant nuoseklaus ir veiksmingo iškeltų sąlygų laikymosi ir įsipareigojo ketveriems artimiausiems metams skirti vieną milijardą eurų dotacijų ir paskolų.

2.6 Darbo rinkos nuosmukis

2.6.1 Moldovos darbo rinkos padėtis labai pablogėjo paskutiniame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, kartu žlungant ekonomikai. Iškart po 1998 m. Rusijos krizės labai sumažėjo užimtumas, kuris pradėjo augti nuo 2003 m. Darbingų asmenų nedarbas nuo 11 proc. 1999 m. sumažėjo iki maždaug 7,4 proc. 2006 m. pabaigoje. Maždaug 35 proc. dirbančių asmenų užsiima neoficialia veikla (7).

2.6.2 Nors realus darbo užmokestis augo, darbo užmokesčio vidurkis vis dar labai žemas ir 2006 m. rugsėjo mėn. buvo lygus 129 doleriams (8). Tačiau reikia atsižvelgti ir į kitus pajamų šaltinius. Viena vertus, didelis šeimų skaičius gauna pajamų iš kurio nors užsienyje dirbančio šeimos nario. Kita vertus, vis dar labai daug nedeklaruotų darbo vietų: remiantis oficialios statistikos

organizacijos duomenimis, daugiau kaip 200 000 darbuotojų (t. y. 15 proc. darbingų gyventojų) dirba neregistruotose įmonėse, be to, 35–40 proc. įteisintose įmonėse dirbančių darbuotojų nedeklaruoja darbdaviai (ypač dirbančių statybų, žemės ūkio ir miškininkystės srityse).

2.6.3 Daug Moldovos piliečių paliko savo šalį dėl darbo užsienyje, didžioji jų dalis nelegaliai. Ši masinė, iš dalies sezoninė, anot vertinimų, iki 1 milijono suaugusių asmenų emigracija sudaro maždaug 30 proc. visos darbo jėgos. Žmogiškojo kapitalo praradimas ir šio praradimo poveikis socialinės apsaugos sistemoms finansavimui yra neigiamos šios migracijos bangos pasekmės. Atsižvelgiant į skurdo lygį, galima numatyti, kad migracija dėl darbo tebevyks ir artimiausiais metais.

2.7 Moldovos ekonomikos sunkumai

2.7.1 Rusijos įtakos sferoje esanti ekonomika

2.7.2 Dėl išorinių veiksnių, t. y. rinkų praradimo, priklausomybės energetikos srityje, kvalifikuotų darbuotojų emigracijos ir pramoninio Padniestrės regiono atsiskyrimo paskutiniame praėjusio amžiaus dešimtmetyje smarkiai krito Moldovos BVP.

2.7.3 Nepaisant nuo 2000 m. pastebimo augimo (iki 6–8 proc. per metus), ekonomika dar labai nestabili (2006 m. ekonomika išaugo 4 proc.) ir yra pavojus, kad 2007 m. augimas dar labiau sulėtės. Pagrindinė šio sulėtėjimo priežastis — 2006 m. dujų tiekėjo Gazpromo padvigubinta dujų kaina.

2.7.4 Suerzinta Moldovos prezidento vykdomos Europai palankios politikos Rusija, darydama politinį spaudimą, pradėjo taikyti draudimą importuoti į savo rinkas Moldovoje pagamintą vyną. 2006 m. Moldova buvo palikta be vieno iš pagrindinių savo pajamų, gaunamų iš eksporto, šaltinių (Moldovos vynas sudaro 35 proc. Moldovos eksporto, iš jų 85 proc. — eksportas į Rusijos rinką).

2.8 Ekonomikoje vyrauja žemės ūkio kilmės maisto produktų gamyba

2.8.1 Moldovoje vyrauja žemės ūkis. Žemės ūkio maisto produktų sektorius sudaro daugiau kaip 30 proc. BVP (9) ir nemažą viso eksporto dalį (65 proc.). Šeimos ūkininkavimas užtikrina svarbiausią dalį lėšų miestų ir kaimų gyventojų pragyvenimui. Žemės ūkio kilmės maisto produktų pramonė užima svarbią vietą šalies ekonomikoje. Derliaus kokybė ir kiekybė daro įtaką visiems lengvosios pramonės sektoriams (nuo cheminių trąšų iki stiklainių ir pakuočių).

2.9 Emigrantų savo šeimoms pervedamų pinigų lemiama reikšmė

2.9.1 Būtina pabrėžti, kad po didelio ekonomikos nuosmukio pastebimų ekonomikos augimo apraiškų priežastis — ne ekonomikos atkūrimas, bet masinės į užsienį dirbti išvykusių moldavų siunčiamos valiutos įplaukos (30 proc. Moldovos BVP): nuo 600 000 iki vieno milijono moldavų dirba Vakarų Europoje (Italijoje 19 proc.) arba Rusijoje (60 proc.). 2006 m. į savo šalį jie išsiuntė 1 milijardą eurų.

(7) Moldovos valstybės institucijų statistikos duomenimis.

(8) Moldovos valstybės institucijų statistikos duomenimis.

(9) Moldovos valstybės institucijų statistikos duomenimis.

2.9.2 Kadangi investicijoms klimatas nėra palankus, šie įnašai neskiriami naujai ekonominei veiklai finansuoti. Tokios didelės finansinės įplaukos skatina nekilnojamo turto brangimą, didelę importuojamų prekių paklausą ir infliaciją.

3. Demokratija, pagarba žmogaus teisėms ir geras valdymas

3.1 Žmogaus raida

3.1.1 Moldova pagal JTVP žmogaus socialinės raidos indeksą 2006 m. užėmė 114-tą vietą, t. y. ne tik žemiausią Europoje, bet ir žemiausią iš buvusių Tarybų Sąjungos respublikų.

3.1.2 Žiniasklaidos laisvės, pagarbos žmogaus teisėms stoka ir teismų sistemos veikimo trūkumai kliudo Moldovos piliečių iniciatyvoms ir pilietinės visuomenės gebėjimui organizuotis.

3.1.3 Žiniasklaidos nepriklausomybė buvo vienas pagrindinių klausimų, išskirtų pastarojoje Europos Tarybos ataskaitoje (2007 m. rugsėjo mėn.)⁽¹⁰⁾. Nepaisant žodžio laisvę užtikrinančių teisės aktų, vyriausybė tebedaro spaudimą žiniasklaidai. Žurnalistams, ypač dirbantiems nepriklausomose televizijos ir radijo stotyse, dažnai grasinama. Buvo pranešta apie vyriausybės kritikuojančių žurnalistų sulaikymo atvejus. Buvo panaikintos kai kurios programos, miestų radijo ir televizijos stotys buvo priverstinai privatizuotos, o jų turtas perduotas kitiems geriau su valdžia sutariantiems žurnalistams.

3.2 Aukštas korupcijos lygis

3.2.1 Organizuotas nusikalstamumas yra svarbiausia saugumo problema, trukdanti institucijoms ir investicijoms. Nusikaltėlių veikla yra labai kenksminga: vengimo mokėti mokesčius ir kontrabandos skatinimas, korupcija. Pagal *Transparency International* nustatytą pasaulio korupcijos indeksą 2006 m. Moldova užėmė 81 vietą ir jai iš 10 balų buvo skirta 3,2 taško sistemoje, panašiai kaip labai korumpuotų šalių reputaciją turinčios šalys. Tai, kad šalis šiame sąraše šiek tiek pakilo, rodo vyriausybės ir pilietinės visuomenės siekį kovoti su korupcija.

3.3 Demokratiškos teisės trapumas tradicinės autoritarinės valdžios sąlygomis

3.3.1 EESRK ragina Moldovos valdžios institucijas atsivelti į tarptautinių stebėtojų (didelė maždaug 100 ESBO stebėtojų komanda) išvada po 2007 m. birželio mėn. vykusių vietos rinkimų, kad ištaisyti padėtį visose srityse, neatitinkančiose Europos rinkimų normų ir surengtų 2009 m. parlamento rinkimus labiau demokratinėmis sąlygomis.

3.3.2 Europos Tarybos pranešimai ragina Moldovą tęsti savo pastangas, ypač stiprinant teismų nepriklausomybę ir veiksmingumą, žiniasklaidos pluralizmą ir vietos demokratiją. Moldova

gavo Europos iniciatyvos demokratijai ir žmogaus teisėms remti (EIDHR) paramą pagal 2002–2004 m. regionų projektų programą ir nuo 2007 m. EIDHR parėmė pilietinės visuomenės iniciatyvas, kurių tikslas buvo skatinti demokratiją ir pagarbą žmogaus teisėms.

3.4 Padniestrė, kaimynystės geopolitinis iššūkis

3.4.1 Padniestrė, kuri tikisi Rusijos ir jos karinių pajėgų paramos, kelia įtampą ir nesaugumą ES pasienyje ir regiono geopolitinę padėtį daro keblią.

3.4.2 Ieškoti Padniestrės atsiskyrimo politinio sprendimo taip pat yra vienas iš ES veiksmų plano prioritetų. Šiame plane skiriama daug dėmesio šiam kivičui, kadangi artinasi Rumunijos ir Bulgarijos stojimas į ES ir Moldova taps ES pasienio valstybe. ES išitraukimas sprendžiant šį klausimą dar labiau sustiprėjo paskyrus specialų atstovą (nuo 2007 m. kovo mėn. Kalman Mizei), kuris turi stebėtojo statusą vadinamosiose 5+2 formato derybose. Šiuo metu derybos atsidūrė aklaivietėje.

3.4.3 Be to, šis regionas yra vadinamas organizuoto nusikalstamumo kryžkele (prekyba ginklais, strateginėmis medžiagomis, pinigų plovimas, narkotikai ir prekyba žmonėmis), kurioje veikia ne tik Padniestrės, bet ir Rusijos, Ukrainos bei kitų šalių kriminalinės organizacijos.

3.5 Europos pasienio pagalbos misija Ukrainos ir Moldovos pasienyje (ES PPM)

3.5.1 Ukrainos teritorijoje įsiterpusios šalies santykius su Ukraina apsunkina Padniestrės konfliktas ir ES ir Rusijos santykiai, ir dėl to Moldovos padėtis yra dar sudėtingesnė. Moldova dėl savo labai blogai saugomų sienų buvo perėjimo ir nelegalios prekybos punktas bei išėjimo į Juodąją jūrą per Odesos uostą langas.

3.5.2 Ukrainos ir Moldovos prezidentų bendru prašymu 2005 m. gruodžio mėn. ES pradėta pagalbos ir sienų kontrolės misija (ES PPM) buvo ryžtingas žingsnis siekiant šalies stabilumo ir kovojant su kontrabanda. Apie šimtą muitinės ir sienų apsaugos pareigūnų iš 17 ES šalių stebi savo kolegų moldavų ir ukrainiečių darbą ir padeda jiems ir taip daro didelį spaudimą pasiskelbusiai Padniestrės vyriausybei. Šios misijos pastangos nukreiptos į pavojuje esančius asmenis ir pavojaus zonas ir ją vykdančios buvo atliktos keletas tikrai sėkmingų darbų.

3.5.3 2006 m. lapkričio mėn. ši misija, siekiant padidinti sienų kontrolės veiksmingumą, buvo aprūpinta keitimosi informacija automatizuota sistema. Misija buvo pratęsta iki 2009 m. lapkričio mėn. EESRK norėtų, kad būtų nuolat stengiamasi užtikrinti šios sienos saugumą.

⁽¹⁰⁾ Komisijos ataskaita dėl Moldavijos išpareigojimų Europos Tarybai laikymosi, 2007 m. rugsėjis.

4. Bendra Moldovos pilietinės visuomenės ir jos veiklos apžvalga

4.1 EESRK 2004 m. misijos pagrindinės pastabos

4.1.1 Esant šioms sunkioms politinėms ir ekonominėms sąlygoms aplinkybės nebuvo palankios pilietinės visuomenės veiklai. Nacionalinio ar vietos lygmens pilietinės visuomenės organizacijų veikloje galinčių dalyvauti vyrų ir moterų skaičius labai sumažėjo, ypač dėl pakankamai gerą išsilavinimą turinčių jaunų suaugusių žmonių emigracijos. Valstybinių institucijų santykiai su jomis buvo daugiau atsitiktiniai. Centralizuotos administracinės struktūros trukdė vystyti asociacijų kūrimo judėjimams. Be to, akivaizdžiai visuomenėje išsisknijęs paternalizmas pagrindinę atsakomybę už gyventojų gerovės kūrimą patiki valstybei. Prezidento pareigybė akivaizdžiai ikūnija didžiosios gyventojų dalies troškimą, kad jiems vadovautų stiprus žmogus.

4.1.2 Pilietinės visuomenės organizacijų steigimo nuostatuose nėra jokios užuominos apie susirinkimų teisę, kuri minima tik politinių partijų nuostatuose. Tačiau teisė „kurti profesines sąjungas ir į jas jungtis“ (42 straipsnis) atrodo tarsi laisvės jungtis į asociacijas pripažinimas (40 straipsnis). Nevyriausybinių organizacijų gyvavimo sąlygos pagerėjo po to, kai pasirodė visuomeninių organizacijų ir fondų įstatymas (1997). Iš tiesų buvo galima stebėti kaip susiduria, iš vienos pusės, valstybės aparate ar valdančiojoje partijoje tam tikras pareigas einantys asmenys ir, iš kitos pusės, ekonominius ar politinius interesams atstovaujančios organizacijos.

4.1.3 Anot stebėtojų, ypač Europos Tarybos stebėtojų⁽¹¹⁾, teismų sistema reglamentuojantys teisės aktai buvo reformuoti, kad užtikrintų pagarbą teisei apskritai ir ypač pilietinės visuomenės teisėms. Tačiau Moldovą ir toliau stebi Europos Taryba, ypač siekdama užtikrinti teismų nepriklausomumą.

4.2 Pilietinės visuomenės padėties 2007 m. vertinimas (remiantis ekspertų tyrimais⁽¹²⁾)

4.2.1 Remiantis įvairiais šaltiniais konstatuojamas išpūdingas bendro NVO skaičiaus augimas. Pagal EESRK atlikto tyrimo rezultatus 2004 m. buvo apie 3 000 organizacijų, o 2007 m.

⁽¹¹⁾ Europos Taryba, 2007 m. rugsėjo 14 d. *Moldovos laikymasis savo įsipareigojimais*.

⁽¹²⁾ Moldovos pilietinės visuomenės tyrimai: Europos Sąjunga ir Moldovos pilietinė visuomenė — AETI ir ECAS konferencijos išvados, 2006 m. birželio mėn.; Moldovos vyriausybės ir pilietinės visuomenės dialogo dėl ES ir Moldovos veiksmų plano įgyvendinimo stiprinimas, Eurazijos fondo konferencijos išvados, Moldovos užsienio reikalų ministerija ir US AID, 2006 m. balandžio mėn.; Nevyriausybinių sektoriaus stiprinimas Moldovos Respublikos konflikto teritorijoje, „IMAC“, 2007 m. vasario mėn.; Moldovos nevyriausybinių organizacijų vystymosi tyrimas paramos teikėjų posėdžiui, JTVP projektas, 2007 m. gegužės mėn.; Viešosios nuomonės tyrimas dėl Moldovos Respublikos socialinės srities NVO, ES projektas, „Transtec“ 2006 m. gegužės–birželio mėn.; Moldovos pilietinės visuomenės organizacijų finansinio tvarumo didinimas, JTVP ir Soros 2005 m.; Apklausa dėl nevyriausybinių organizacijų vystymosi Moldovos Respublikoje; europos Tarybos stebėjimo ataskaita, 2007 m. rugsėjo mėn., Perinamosios ekonomikos šalyse 2007: Moldova, CEPS, George Dura ir Nio popescu, 2007 m.; Padėtis Padnestrėje, *People in need* (CZ), 2006 m. lapkričio mėn. — Vertėjo pastaba: neoficialus pavadinimų vertimas.

jau peržengta 7 000 organizacijų riba⁽¹³⁾, nors tyrime pabrėžiama, kad „su 54 proc. visų organizacijų nepavyko susisiekti“. Vertinant pagal šiuos rezultatus, šiuo metu aktyviai veikia mažiau kaip 20 proc. užregistruotų organizacijų. Be to, pastebimas didelis vietos ir regioninių NVO skaičiaus augimas, taip pat ir Padnestrės regione.

4.2.2 Geografiškai daugiausia NVO yra susitelkę sostinės Kišiniovo regione, nors šis skaičius santykinai mažėja: „Per pastaruosius 4 metus buvo užregistruota 67 proc. nacionalinių NVO ir 82 proc. vietos NVO“⁽¹⁴⁾. NVO veiklos sritys susiję su visais Moldovos visuomenės aspektais, tačiau prioritetinių veiklos krypčių pasirinkimą dažnai įtakoja išorės rėmėjai.

4.2.3 Nesunku pastebėti, kad profesinės sąjungos, darbdavių organizacijos ir skirtingų sričių NVO mažai bendrauja tarpusavyje. Tokia padėtis yra dėl tarpusavio nepažinėjimo ir nepasitikėjimo. Padnestrėje tarp kelių NVO ir verslininkų grupės užsiėmę santykiai yra išimtis iš bendros padėties.

4.2.4 Nepaisant to, kad rengiant ES ir Moldovos veiksmų planą nebuvo konsultuojamasi su visuomene, jam įsigaliojus 2005 m. prasidėjo naujas pilietinės visuomenės ir ypač asociacijų veiklos etapas siekiant įgyvendinti daugelį projektų.

5. Socialinės partnerystės kūrimo raida

5.1 Darbdavių organizacijų apžvalga

5.1.1 Prekybos ir pramonės rūmai (PPR) nuo 1999 m. yra svarbiausias įmonių atstovavimo organas. Jie atstovauja daugiau kaip 1 500 visų sektorių įmonių. Moldovos PPR nebeišduoda kilmės pažymėjimus visiems NVS šalių rinkai skirtiems produktams, ir nebekontroliuoja eksporto į ES, kuris nuo šiol priklauso nuo muitinių, siekiant pasinaudoti BLS. Ji tampa visų pirma prekybos rūmais, teikiančias paslaugas įmonėms. PPR remia Moldovoje pagamintų produktų eksportą ir padeda kurti bendras Moldovos ir užsienio įmones. Jie teikia įmonėms įvairias paslaugas⁽¹⁵⁾. PPR įtraukti į oficialią delegaciją Tarptautinėje darbo organizacijoje (TDO) ir turi įsteigę Europos informacijos centrą. V. Tarlev, nuo 2001 m. einantis ministro pirmininko pareigas, anksčiau užėmė svarbias pareigas Moldovos PPR. Mažosios ir vidutinės įmonės, kuriose dirba mažiau kaip 30 darbuotojų, yra susibūrę į atskirą asociaciją, turinčią su PPR glaudžių finansinių ir organizacinių ryšių.

5.1.2 Šiuo metu yra susikūrusi Nacionalinė darbdavių konfederacija, kuri taip pat atstovauja Moldovai tarptautinėse TDO konferencijose ir kuri atstovauja darbdaviams Moldovos prezidento organizuojamuose socialiniuose susitikimuose. Teigiamai atsakydama į TDO pateiktą skundą, 2006 m. vyriausybė suteikė mokesčių lengvatas darbdavių įmokoms savo organizacijoms.

⁽¹³⁾ 2007 m. gegužės mėn. JTVP atliktas tyrimas.

⁽¹⁴⁾ JTVP tyrimas, 2007 m., 3 p.

⁽¹⁵⁾ 2007 m. gegužės mėn. PPR informacinis pranešimas.

5.1.3 Socialiniai partneriai sudarė tris naujas nacionalines kolektyvines sutartis ir vienuolika sektorių ir vietos kolektyvinių sutarčių. Jų realus poveikis socialiniam dialogui yra ribotas, kadangi PPR, net pripažinti Tarptautinės darbdavių organizacijos, visų pirma yra įmonėms paslaugas teikiantys prekybos rūmai.

5.2 Profesinių sąjungos raidos apžvalga

5.2.1 Iki 2000 m. Moldovos darbuotojams atstovavo Moldovos Respublikos bendroji profesinių sąjungų federacija (MRPSF, rum. FGSRM), pagal Tarybų Sąjungos profesinių sąjungų pavyzdį 1990 m. sukurta centralizuota federacija. 2000 m. ši organizacija pasivadino Konfederacija, tapdama Moldovos Respublikos profesinių sąjungų konfederacija (MRPSK, rum. CSRSM). Dėl nesutarimų, kurie kilo tarp žemės ūkio, pramonės ir paslaugų sektorių, tarp moldaviškai ir rusiškai kalbančių gyventojų, tarp nacionalistinio dešiniojo sparno ir komunistų partijos, šioje organizacijoje atsirado vidaus prieštaravimų. 2000 m. keletas profesinių sąjungų (14 pramonės federacijų ir kultūros bei valstybinio sektoriaus federacijos) pasitraukė iš CSRSM ir įkūrė naują konfederaciją, kurią pavadino CSL SOLIDARITATEA. Po CSRSM valdybos atsistatydinimo, organizacija rado naują lyderį — Petru Chiriac. Nepaisant to, kad Tarptautinė laisvųjų profesinių sąjungų konfederacija (buvusi CISL), kurios narė CSRSM yra nuo 1997 m., bandė tarpininkauti, bandymas iš naujo jungtis pasirodė neįmanomas. Priežastys: asmeniniai nesutarimai, be to, nesutarimai dėl profesinės sąjungos turto dalybų ir, visų pirma, skirtingos dešiniųjų, moldaviškai kalbančioms partijoms artimesnių CSRSM narių, krikščionių demokratų ir demokratų ir *Solidaritatea*, kuri nuo pat pradžių buvo artimesnė daugiausia rusiškai kalbančiai komunistų partijai, politinės kryptys.

5.2.2 Skilusios profesinės sąjungos situacija tapo dar sudėtingesnė po komunistų partijai sėkmingų 2001 m. rinkimų ir jų vadovo Vladimir Voronin išrinkimo respublikos prezidentu. Dėl *Solidaritatea* sprendimo bendradarbiauti siekiant socialinės pažangos ir CSRSM pasirinktos kritiškesnės pozicijos, keliant daugiau reikalavimų, valdžios institucijų ir dviejų sąjungų santykiai tapo įtempti. Vyriausybė, su komunistų partija ir administracija susijusių tarpininkų padedama, pradėjo nuolat teikti pirmenybę *Solidaritatea* ir silpninti CSRSM.

5.2.3 Dėl nuolatinio ir sistemingo valstybės institucijų kišimosi CSRSM, palaikoma buvusios CISL ir profesinių sąjungų federacijų (Tarptautinės maistinių profesinės sąjungos (TMPS) ir Viešųjų paslaugų internacionalo (VPI)), buvo priversta 2004 m. sausio mėn. pateikti skundą Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) asociacijų laisvės komitetui (ALK) dėl teisės į asociacijų laisvę pažeidimų. ALK savo 2006 m. tarpiniame pranešime pareikalavo, kad būtų atlikti įvairių skunde minimų kišimosi atvejų nepriklausomi tyrimai. Pranešime taip pat buvo paminėta, kad Moldovoje nėra mechanizmo, sudarančio sąlygas taikyti atgrasančias sankcijas dėl profesinių sąjungų laisvės pažeidimų ir tokiu būdu užtikrinti, kad būtų laikomasi tarptautinių šios srities normų. 2005 m. TDO biuras surengė tyrimo vizitą. CISL, atsižvelgdama į šaliai nustatytą Bendrąją lengvatų sistemą, 2005 m. pateikė kritinį pranešimą ir atkreipė Europos Komisijos dėmesį į

šalyje įsivyravusių padėčių. Iki šiol Moldovos vyriausybė nesiėmė jokių priemonių, kurių turėtų imtis siekdamą pataisyti savo teisės aktus ir suderinti juos su ALK rekomendacijomis. Nepaisant ALK pateiktame skunde išvardintų faktų, Moldovos valdžios institucijos mano, kad esminis šios padėties susidarymo veiksnys — dviejų profesinių organizacijų konkurencija.

5.2.4 Iš tiesų valdžios institucijos vis atviriau ragina atkurti vieną centralizuotą profesinę sąjungą (žr. prezidento V. Voronin kalbą *Solidaritatea* kongreso metu 2005 m.). Nuo 2005–2006 m. palaipsniui keitėsi šių dviejų organizacijų jėgų pusiausvyra (2001 m. CSRSM atstovavo 450 000 narių, o *Solidaritatea* — 200 000 narių). 2006 m. *Solidaritatea* akivaizdžiai tapo didžiausia organizacija. 2007 m. birželio mėn. buvo surengtas bendras abiejų organizacijų kongresas. Tarptautinė profesinių sąjungų konfederacija (TPSK) pranešė, kad ji nesirengia CSRSM narystės perduoti naujai „iš naujo sujungtai“ organizacijai. Pirmiausia ši turėtų įrodyti savo nepriklausomybę nuo valdžios institucijų ir aiškiai parodyti, kad yra pasirengusi laikytis asociacijų laisvės ir kolektyvinių derybų laisvės principų.

6. Asociacijų apžvalga

6.1 Pagrindiniai 2004 m. EESRK tyrimo rezultatai

6.1.1 Nuo nepriklausomybės atgavimo 1991 m. Moldovoje užregistruota apie 2 800 vietos ir nacionalinių NVO. Daug valstybės registre įrašytų, ypač ekonomikos subjektų ar valdžios institucijų sukurtų NVO atliko laikiną pereinamojo laikotarpio misiją. Dėl to jų negalima laikyti nepriklausomais pilietinės visuomenės veikėjais. Taip pat reikia išskirti ir organizacijas, kurios kartu su opozicija komunistinei vyriausybei nuo 2001 m. vadovavo didžiosioms manifestacijoms.

Kaip ir kitose pereinamojo laikotarpio šalyse, daugiausia NVO veiklos vyksta šalies sostinėje bandant daryti įtaką įtakingiems pareigūnams. Tokiomis politinėmis sąlygomis daugėja trukdžių NVO veiklai, ypač naujose NVO veiklos srityse, pvz., vykdamas jaunimo politikos, vartotojų apsaugos ir aplinkosaugos veiklą. Padnestreje jų veiklą riboja griežta politinė kontrolė.

6.1.2 Keletas stambių donorų (*Soros, USAID, Eurasia, Hebo, British Peace Building*) teikia paramą švietimo, kultūros ir žmogaus teisių srityse.

6.1.3 Jaunimo organizacijos, kurių narių papildymo galimybės mažėja dėl emigracijos, reikalauja iš savo vyriausybės realios, o ne vien deklaruojamos Europai palankios politikos. Jie tikisi, kad ES suteiks jiems galimybę dalyvauti mainų programme. Daugelis pilietinės visuomenės atstovų mano, kad dėl būsimųjų Bendrijos paramos programų neturėtų būti deramasi ir jos vykdomos vien kartu su vyriausybe (TACIS programos pavyzdys), bet ir su aktyvią veiklą vykdančių NVO atstovais.

6.2 Asociacijų tinklo pastarojo meto raidos stebėjimų rezultatai (remiantis ekspertų tyrimais)

6.2.1 Per paskutiniuosius rinkimus 2005 m. maždaug 200 NVO pirmą kartą sukūrė vieningą ir nepriklausomą koaliciją, kuri šalyje organizavo stebėjimo kampaniją. Ši labai

pastebima ir įtaką per žiniasklaidą daranti „Pilietinė koalicija 2005“⁽¹⁶⁾ vėl susibūrė 2007 m. rinkimų metu, skatindama didesnę gyventojų pasitikėjimą nevyriausybiniomis organizacijomis.

6.2.2 Apibendrinant, Moldovoje galima išskirti tris skirtingas NVO grupes. Pirmoji grupė apima didžiulias, gerai aprūpintas ir žinomas organizacijas, įsikūrusias sostinėje ir priklausančias tarptautinių organizacijų tinklams⁽¹⁷⁾. Antrajai grupei priklauso daugelis mažai narių turinčių NVO, dažnai vadinamų *vieno veikėjo organizacijomis* (angl. *one man show*), vykdančių nedaug veiklos, tačiau siekiančių finansavimo. Trečioji grupė susidariusi iš kelių vyriausybės įsteigtų nevyriausybinių organizacijų (GONGO) — vyriausybės statytinių NVO, kurios, kaip ir kitose šalyse, yra įsteigtos ir visiškai finansuojamos savo šalies vyriausybių.

6.2.3 Padniestrėje ši GONGO grupė vyrauja, kadangi Smirnovovo režimas ieško sąjungininkų iš pilietinės visuomenės, siekdamas paramos savo strategijai ir norėdamas išsilaikyti valdžioje. Neseniai vienos čekų NVO atliktame tyrime⁽¹⁸⁾ minimos dar dvi grupės, susidariusios tarp 900 Padniestrės NVO, t. y. tradicinės organizacijos, pvz., darbininkų, moterų ir jaunimo judėjimai bei nedidelės, kontaktų su Kišiniovu ir tarptautinių organizacijų tinklais nevengiančios NVO. Kai kurios iš jų nusprendė įsiregistruoti Moldovos valdžios institucijose, kad atitiktų atrankos sąlygas Europos paramai gauti.

6.3 Dabartinė konsultavimosi su pilietine visuomene tvarka ir derybos su socialiniais partneriais

6.3.1 Nuo 2005 m. įvairios vyriausybės ministerijos užmezgė ar suintensyvino dialogą su tam tikra pilietinės visuomenės dalimi ir naudojo tokias priemones: kas mėnesį rengdamos konsultacinius posėdžius Užsienio reikalų ir integracijos į Europą ministerijoje ir 2006 m. balandžio mėn. surengdamos nacionalinę konferenciją, kurios metu buvo parengta 18 išvadų siekiant pagerinti vyriausybės ir pilietinės visuomenės bendradarbiavimą. Tuo pat metu kitos ministerijos, ypač teisingumo, žemės ūkio ir finansų, nuolat kontaktavo su pilietinės visuomenės grupėmis. Šiuo metu vykdoma nemažai projektų, ypač kartu su JTVP, siekiant palengvinti registravimosi tvarką ir pagerinti daugelio NVO netvirtą finansinę padėtį.

6.3.2 Marian Lupu paskatintas Moldovos parlamentas 2006 m. įgyvendino „parlamento ir pilietinės visuomenės bend-

radarbiavimo koncepciją“, turinčią labai ambicingus tikslus, pasiūlydamas nemažai bendradarbiavimo mechanizmų ir būdų, pvz., „nuolatinį konsultavimąsi internetu“, posėdžius *ad hoc* ar viešuosius klausymus dalyvaujant parlamento komitetams ir metinę konferenciją.

6.3.3 Jau dveji metai, savo kaimynų rumunų ir bulgarų teigiamos patirties padrąsintos, kelios NVO stengiasi aktyviai dalyvauti įgyvendinant ES veiksmų planą įvairiose srityse. Tokių jų veiklą paskatino ir Europos Parlamentas, 2007 m. gegužės mėn. patvirtindamas atitinkamą pranešimą.

6.3.4 Nereikėtų stebėtis, kad Moldovos socialinis dialogas profesinių santykių srityje vyksta lėtai. Veikė „Kolektyvinių derybų respublikinė komisija“, kuri vykdė daugiau informacinę veiklą apie kitose institucijose priimtus sprendimus, tačiau tai nebuvo vieta, kurioje vyksta tikros konsultacijos ir dialogas. Partneriai neturėjo įtakos šios komisijos darbotarkei, todėl čia nebuvo galima aptarti skundo ar veiksmų, kurių reikėtų imtis atsakant į ALK rekomendacijas. Komisija neturėjo nei savo sekretoriato, nei decentralizuotų regioninių ar sektorių struktūrų. Be to, reikėtų paminėti, kad CGSRM buvo sukūrusi įvairių bendradarbiavimo su Padniestrės konfederacija programų, kurias remia buvusi CISL ir Europos profesinių sąjungų organizacijos.

6.3.5 2006 m. buvo priimtas įstatymas dėl nacionalinės kolektyvinės konvencijos komisijos ir sektorių ir teritorijų komisijų veiklos. 12 iš 18-os šių nacionalinę komisiją sudarančių narių skiria socialiniai partneriai.

Baigiant reikėtų pasakyti, kad dar per anksti vertinti tikruosius neseniai sukurtų konsultavimosi ir derybų mechanizmų rezultatus ir vyriausybės inicijuoto bendradarbiavimo veiksmingumą. Tai bus įvertinta ateityje, remiantis aiškiai apibrėžtais principais ir metodais.

Kalbant apie ES ir Moldovos santykių raidą atsižvelgiant į šių naujų socialinio ir pilietinio dialogo formų užuomazgas, EESRK norėtų pradėti bendradarbiauti su Moldovos pilietine visuomene.

Komitetas rekomenduoja 2008 m. surengti konferenciją, kad bendradarbiavimo pradžia sutaptų su naujos ES ir Moldovos Respublikos struktūros kūrimu.

2007 m. gruodžio 12 d., Briuselis

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Dimitris DIMITRIADIS

⁽¹⁶⁾ Eurasia fondo vertinimo ataskaita (2005 m. spalio mėn.).

⁽¹⁷⁾ Žr. 2005 m. US AID paskelbtame pranešime „NGO Scores for Moldova“ cituojamus pavyzdžius.

⁽¹⁸⁾ Ondrej Soukop, NGO „People in need“, Prague 2007.